

COVID- 19 Salgını Sürecinde Gerçekleştirilen Acil Uzaktan Eğitime İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşleri

Views of Teacher Candidates Views about Emergency Distance Education During the COVID-19 Outbreak

İbrahim Halil YURDAKAL, Fatma SUSAR KIRMIZI

Öz

2019 yılında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alarak salgına dönüşen COVID-19 virüsü tüm insan yapımı sistemleri derinden sarsmıştır. Eğitim-öğretim faaliyetleri de salgın sürecinden fazlası ile etkilenmiştir. Salgının hızlı bir şekilde yayılması sonucu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de okullar kapatılmış ve eğitim-öğretim hizmetleri uzaktan yapılmaya başlanmıştır. Üniversite düzeyinde öğrenciler AİİT, İngilizce ve Türk Dili gibi ortak zorunlu dersleri salgın öncesi de uzaktan öğretimle almaktaydı ancak salgınla birlikte tüm dersleri uzaktan eğitimle almışlardır. Her ne kadar söz konusu dersler planlı ve programlı bir şekilde yapılsa da mevcut sistemde uzaktan eğitimden ziyade acil uzaktan eğitime daha yakın bir model uygulanmaktadır. Bu çalışmada Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören farklı branşlardan öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitime ve hibrit eğitime ilişkin görüşlerini almak amaçlanmıştır. Araştırma, 2020-2021 Eğitim öğretim yılının güz döneminde bir kamu üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma nitel araştırma desenine uygun bir şekilde yapılandırılmıştır. Çalışmada durum deseni temele alınmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde salgın koşullarından dolayı "kolay ulaşılabilir durum örnekleme" tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında 66 katılımcının görüşleri alınmıştır. Çalışmanın verileri araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olan soru formu "online form" formatına dönüştürülmüş ve veriler online olarak toplanmıştır. Elde edilen veriler dikkatli bir şekilde okunmuş kodlara ulaşılmış ilgili kodlar bir araya getirilerek temalar elde edilmiştir. Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında acil uzaktan eğitimi sürecinde özellikle sistem ve internet hızı gibi sorunların yaşandığı, özellikle drama ve öğretmenlik uygulaması gibi uygulamalı derslerde acil uzaktan eğitimin başarısız olduğu, sürecin teknolojik araç-gereç ve yüksek hızlı internet gerektirdiğinden ekonomik olarak adaylara yük getirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca adayların büyük çoğunluğunun hibrit eğitimi bilmediği, bilenlerin ise sadece ismen duydukları ortaya konulmuş olup, araştırma sonucunda sürece ilişkin öneriler getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Öğretmen adayı, Acil uzaktan eğitim, Covid-19, Hibrit eğitim

ABSTRACT

The COVID-19 virus, which emerged in 2019 and turned into an epidemic by affecting the whole world, has deeply shaken all humanitarian phenomena. Educational activities have also been affected by the epidemic process. As a result of the rapid spread of the epidemic, schools were closed in our country as well as all over the world, and education and training services started to be provided remotely. At the university level, students were taking common compulsory courses such as AİİT, English and Turkish Language with distance education before the epidemic, but with the epidemic, all courses were taken by distance education. Although the courses in question

Yurdakal İ. H., & Susar Kırmızı F., (2021). COVID- 19 salgını sürecinde gerçekleştirilen acil uzaktan eğitime ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/ Journal of Higher Education and Science*, 11(2), 290-302. <https://doi.org/10.5961/jhes.2021.449>

İbrahim Halil YURDAKAL (✉)

ORCID ID: 0000-0002-6333-5911

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Denizli, Türkiye
Pamukkale University, Faculty of Education, Denizli, Turkey
iyurdakal@pau.edu.tr

Fatma SUSAR KIRMIZI

ORCID ID: 0002-0426-1908

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Denizli, Türkiye
Pamukkale University, Faculty of Education, Denizli, Turkey

Geliş Tarihi/Received : 03.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted : 01.07.2021

are conducted in a planned and programmed manner, a model closer to emergency distance education is applied in the current system rather than distance education. In this study, it was aimed to get the opinions of teacher candidates from different branches studying in the Faculty of Education on emergency distance education and hybrid education. The research was carried out in a public university in the fall semester of the 2020-2021 academic year. It was carried out based on the qualitative research method. The study is based on the situation pattern. In determining the study group, "easily accessible situation sampling" was preferred due to the epidemic conditions. Views of 66 participants were received within the scope of the research. The data of the study was transformed into the "online form" format, and the data were collected online. The obtained data were read carefully, the codes were reached, and the themes were obtained by combining the relevant codes. Considering the opinions of the teacher candidates, it was concluded that problems such as system and internet speed were experienced during the emergency distance education process; emergency distance education was unsuccessful, especially in applied courses such as drama and teaching practice, and economically burdens the candidates as the process requires technological equipment and high-speed internet. In addition, it was revealed that the majority of the candidates did not know the hybrid education, and those who did not heard it by name, and suggestions regarding the process were made as a result of the research.

Keywords: Teacher candidate, Emergency distance education, Covid-19, Hybrid education

GİRİŞ

2019 Aralık ayı ile birlikte (Huang, vd, 2020) Wuhan \ Çin'den yayılım gösteren bir virüs hayatımıza girmiş olup hali hazırda devam etmektedir. Bu virüsün tüm dünyanın gündemine oturmasında iki temel sebep göze çarpmaktadır. Öncelikle Dünya Sağlık Örgütü bu virüsü "pandemi" olarak nitelendirmektedir (WHO, 2020). Pandemi dünya genelinde etkili olan ve dünyadaki hemen hemen her bölgede ortaya çıkan, uluslararası sınırları aşan ve geniş bir insan kitlesini etkileyen bir epidemiyi olarak tanımlanabilir (Last, Spasoff ve Harris, 2001). Pandemi kelimesinin kökeni ise Yunancaya dayanmaktadır. Honigsbaum'a (2019) göre pandemi Yunanca hepsi, tamamı anlamına gelen "pan" ve insanlar anlamına gelen "demos" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Pandeminin (salgın) dünya gündemine oturmasındaki bir diğer etken ise tüm toplumsal yapıları olumsuz etkilemesidir. Sosyal, siyasal ve ekonomi gibi tüm önemli olgular salgından olumsuz etkilenmiştir. Kara veba (1347-1357), çiçek, kolera ve İspanyol gribi (1918-1920) gibi tüm dünyayı etkileyen salgınlarda insanların sorun çözme ve sorunla başa çıkabilme mekanizmaları / becerileri işe yaramadığı için toplumsal uyum bozulmuş, toplum geneline korku ve panik hâkim olmuştur (Cheng ve diğ., 2004). Bu korku ve panik sonucunda, salgın ve paniği yavaşlatıp kontrol altına alma girişimleri (evde kal, sosyal mesafe, maske, seyahat kısıtları vb.) panik kaynaklı davranışsal maliyetlere ilaveten doğrudan üretim kaybına da yol açarak ekonomik faaliyetlerin ve toplam üretimin daralmasına neden olur (Demir, 2020, s. 7). Bu bağlamda tüm toplumsal yapıları etkileyen COVID-19 salgını eğitimi de etkilemiştir. Salgın ile birlikte tüm dünyada eğitim-öğretim hizmetlerinde aksamalar olmuş ve bu hizmetleri efektif hâle getirme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bunun iki temel sebebi vardır. Bu sorunun ilk sebebi mevcut eğitim sistemlerinin ve politikalarının çağa uygun olmamasıdır. Başarısızlığın sebebini anlamak için öncelikle eğitimin yapısını iyi bilmek gerekmektedir. Eğitim bir üst yapı kurumu olarak ekonomiden etkilenmektedir. Kısaca ekonomi bir alt yapı eğitimi ise bir üst yapı kurumudur. Dünya tarihi bize şunu göstermektedir ki mevcut ekonomik yapı nasıl ise eğitim de ona bağlı olarak yapılanmıştır. İlk çağ insanları toplayıcılık ve

avcılık ile ekonomik faaliyetlerini tasarlarlarken çocuklara verilen eğitim daha çok avlanma ve toplayıcılık üzerine kurgulanmıştır. Zamanla ekonomik yapının tarım toplumuna kayması ile eğitim de hızlı bir şekilde değişmiş ve tarıma yönelik bir eğitim sistemi ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır. Bu sistem ile birlikte eğitimde de belirli bir konuda ihtisaslaşma başlamış ve branşlaşma dediğimiz alana özgü derinlemesine bilgiler eğitimde yerini almıştır. Günümüz çağı da bilgi çağıdır ve bu çağdaki temel ekonomik olgu bilgidir. Karar alıcılar eğitim-öğretim sistemlerini bilgi çağına uyarlamaya çalışmakta ancak teknoloji faktörünü yüzeysel olarak ele almaktadırlar ki bir salgın anında bir anda eğitim-öğretim süreçleri aksar hâle geldi. Bu kapsamda öncelikle salgının uzun süreceği, kısa sürede bitse bile yeni salgınların dünyada etkili olabileceği göz önüne alınarak eğitim-öğretim süreçleri tamamen olmasa bile en azından belirli bir yüzde ile hibrit eğitime taşınmalıdır. Böylece hem öğretmenler hem de öğrenciler sürece daha aşına olabilirler. Ayrıca temel teknolojik alt yapıları da sürece uygun hâle getirilir ise teknoloji ve bilgi çağına uygun ve aksamayan bir eğitim-öğretim sistemi oluşturulabilir.

İkinci sebep ise kuşak çatışması; bu kapsamda eğitim esnek bir yapıya sahip olmalıdır. Buradaki esneklik kavramı ile mevcut durum ve topluma kolayca uyum sağlayacak bir yapıda olması anlaşılmalıdır. Özellikle salgın durumunda okulların kapatılması ile bildiğimiz klasik-yüz yüze eğitim-öğretim faaliyetleri sekteye uğradı, sadece ülkemiz değil birçok ülke bu duruma uyum sağlayamadı ve yüz yüze eğitimin yapılamaması durumuna farklı bir çözüm üretilmedi. Alt yapı, teknoloji, ekonomi ve personel yetersizlikleri gibi sebepler yüzünden salgın ile birlikte eğitim-öğretim faaliyetleri sekteye uğradı. Gerek ilköğretim gerek ortaöğretim gerekse yükseköğretimde eğitim gören öğrenciler esasen teknolojik araç gereçlere aşına olduklarından (kuşak nitelikleri gereği) uzaktan eğitime de kolayca uyum sağlayabildiler. Buna rağmen eğitim-öğretim faaliyetlerinde istenilen başarı elde edilemedi. Bunun sebebi ise mevcut eğitim sistemlerini ve politikalarını oluşturan X ve Y kuşaklarıdır. Burada anlatılmak istenen eğitim sistemlerini ve politikalarını oluşturan yanı sıra hazırlayan kuşak (X ve Y) ile talep eden kuşağın (Y) çok farklı özelliklere sahip olması bu sistemlerin hata vermesine yol açmaktadır. Sağlam bir alt yapı kurulamadığından ve öğret-

menlerin \ öğretim elemanlarının uzaktan eğitime âşına olmasından dolayı süreçte çok sıkıntılar yaşandı ve yaşanmaya da devam etmektedir.

Özellikle salgın sürecinde kavram karmaşası yaşanan bir diğer konu da uygulanan eğitim türüdür. Acil uzaktan eğitim (Emergency Remote Teaching), uzaktan eğitim ve hibrit eğitim gibi kavramlar sıklıkla kullanılmakla birlikte alanyazına bakıldığında hatalı kullanımlar göze çarpmaktadır. Genel olarak açıklamak gerekirse, planlı bir şekilde hiçbir ani değişimin yol açmadığı ve online (çevrim içi) olarak yapılan eğitimlere uzaktan eğitim denilirken, salgın, savaş veya afet gibi sebepler ile planlama yapılmadan mücbir sebepler ile uygulanan çevrim içi eğitime ise acil uzaktan eğitim denilmektedir. Hodges, Moore, Lockee, Trust ve Bond'a (2020) göre başlangıçtan itibaren planlanan ve sadece çevrim içi uygulamalara yönelik hazırlanan eğitimlere uzaktan eğitim denilirken, aniden gelişen ve mevcut eğitim modeline bir alternatif olarak sunulan, kriz anlarında kullanılan online eğitime ise acil uzaktan eğitim denilmektedir. Hibrit eğitim ise yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitimin belirli kıstaslar ile harmanlanmış bir şeklidir. Doering'e (2006) göre hibrit eğitim, öğrenme ortamının harmanlandığı bir eğitim modeli olup, yüz yüze sınıf ortamlı öğretim ile online ortamlı öğretimin birlikte kullanılmasıdır. Hibrit eğitimin temel amacı iki farklı öğretim modelini birleştirerek daha etkili ve efektif bir öğretim deneyimi sunmaktır (Kumar, 2012). Bu kapsamda ülkemizde şu an için uygulanan modele en yakın olanı acil uzaktan eğitim olarak görülmektedir. Acil uzaktan eğitim süreci gerek öğrenciler gerek öğretmenler ve akademisyenler gerekse karar verici konumunda bulunanlar için uygulanmak zorunda kalınan bir model olup modelin uygulanmasını eleştirmek yerine acil uzaktan eğitimden uzaktan eğitime doğru bir geçiş sürecinin hızlı ve kolay olması yönünde girişimlerde bulunmak gerekmektedir. Acil uzaktan eğitim üniversitelerde de uygulanmakla birlikte üniversitelerde halihazırda salgın öncesi de birtakım dersler (AİİT, Türk dili ve İngilizce gibi) uzaktan eğitim ile verildiğinden geçiş süreci daha az sancılı olmuştur.

Salgın bununla birlikte eğitim-öğretim faaliyetlerinin sadece bilgi ve beceri öğretiminden ibaret olmadığını bir kez daha ortaya koydu. Okullar ve diğer eğitim kurumları gerçek hayatın bir modellemesidir. Sosyalleşme, insan ilişkileri, yeme-içme, değer, ahlak vb. insanı oluşturan zihinsel ve fiziksel birçok yapı okullarda gizil olarak kazanılmaktadır. Sosyalleşmeyi eğitimden soyutladığımızda eğitim-öğretim süreçlerinin başarısızlığa uğradığı süreçte bir kez daha görülmüş oldu. Uzaktan eğitim sürecine bakıldığında yükseköğretim ve ortaöğretim düzeyinde öğrencilerin bu süreçte ilkökul düzeyine göre daha az sıkıntı çektikleri görülmektedir. Özellikle yaş ve kademe düştükçe sıkıntılar arttığı bilinmektedir. Burada uzaktan eğitimlerin bir özelliğine dikkat çekmek gerekmektedir. Temel becerileri ve öğrenmeyi öğrenme becerisini kazanan öğrencilerde uzaktan eğitimler daha başarılı olurken bu becerilere sahip olmayan özellikle ilkökul 1 ve 2. sınıflar süreçte çok zorluk çekti ve çekmeye devam etmektedir. Bunun sebebi de küçük yaş öğrencilerin eğitimin gizil kazanımlarını henüz elde edinememiş olmalarıdır. Özellikle de ilkökul birinci sınıflarda okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerinin uzaktan eğitim ile verilebilmesi çok zor

görülmektedir. Okuma ve yazmanın öğrenilmesinde bir yetişkin desteği ve sosyal öğrenmeler yer aldığından uzaktan eğitim ile bu becerilerin öğretiminde büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Tablo 1'de salgın sürecinde bazı ülkelerin eğitim-öğretime ilişkin uygulamaları verilmiştir (Reimers ve Schleicher, 2020);

Hibrit eğitim kısaca yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitimin harmanlanmış bir biçimidir. Bu harmanlama sürecinde dersleri, kazanımları ve becerileri doğru tespit edip hangi bilgi ve becerilerin uzaktan eğitimle hangilerinin yüz yüze verilmesi gerektiği titizlikle belirlenmelidir. Callahan (2020) video konferans, öğrenmeyi yönetme sistemleri, online aktiviteler, online tartışma forumları ve daha önceden kaydedilmiş öğretimleri içeren hibrit eğitimi sınıflarda yüz yüze yapılan eğitim ile uzaktan eğitimin birleştirilmiş bir hâli olarak tanımlar. Hibrit öğretim bir diğer adı ile harmanlanmış öğretim, uzaktan öğretim ile klasik öğretimin bir birleşmesi olup sınıf içi eğitim ile online eğitim faaliyetlerinin faydalarını içeren bir modeldir (Reasons, Valadares ve Slavkin, 2005, s. 84). Hibrit öğretim, yüz yüze yapılan klasik öğretimler ile çevrimiçi olarak yapılan öğretimi birleştirmedir. Harmanlanmış öğrenmenin amacı en verimli ve etkili öğretimin iletişim araçları ile sağlanmasıdır (Harriman, 2004). Hibrit model, uzaktan eğitimi sınıftaki rahat iletişim ortamıyla birleştirirken bu iki modeli sentezlemektedir (Sands, 2002). Hibrit eğitim ile farklı öğrenme-öğretmen olguları ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin rolleri, sınıf içi tartışmalar, online tartışmalar, bireysel denetimli aktiviteler ve yüz yüze ile online eğitimlerin kendine has özellikleri bunlardan bir kaçındır (Alammary vd. 2014). Osguthorpe ve Graham (2003)'e göre eğitimcilerin hibrit öğrenme ortamını tasarlarlarken altı amacı benimsemeleri gerekmektedir (akt. Balaman, 2010, s. 50-53). Bu amaçlar şu şekildedir:

Pedagojik zenginliği artırma: Eğitim tasarımcıları ve öğretmenler farklı nedenlerden dolayı hibrit öğrenme ortamlarını kullanabilirler. Ancak asıl amaç öğrencinin öğrenmesinin sağlanmasıdır. Hibrit öğrenme yaklaşımları, eğitimcilerin sınıfta geçirdikleri zamanı istedikleri gibi kullanma fırsatları sunar. Hibrit öğrenme yaklaşımı sağladığı pedagojik destek ile öğrenme ortamını zenginleştirmektedir

Kişisel faaliyeti artırma: Öğretim tasarımını alanında yapılan araştırmalar, öğrencinin, öğretmen ya da tasarımcının yönlendirmelerini kabul etmesi yerine kendi öğrenmesinden sorumlu olarak kontrolün öğrencilerde olması üzerinde durmuşlardır. Araştırmacılar bu durumu kişisel yönlendirme olarak adlandırmaktadırlar. Yani öğrencinin öğretmenine bağlı kalmaksızın kendilerini yönlendirmeleri, kendi yaşantılarına yön vermelelidir. Eğer öğrenciler kendi öğreniminde kendini yönlendirebilme sağduyusunu geliştirirse, ne çalışacağı ve nasıl çalışacağı konusunda karar verirken değişik seçenek ve fırsatlara ihtiyaç duyacaktır. Onların kendi öğrenmelerini yönlendirebilmelerini sağlayarak öğrenebilecekleri ortamlara ihtiyaçları vardır. Hibrit öğrenme ortamları ise öğrencilerin kendi seçimlerini yaparak öğrenmelerini yönlendirebilecekleri farklı yollar sunabilmektedir.

Mali açıdan uygunluk: Hibrit öğrenme yaklaşımları, düşük maliyetli öğrenme ortamları sağlamaktadır. Öğrencilerin derslerinin

Tablo 1: Salgın Sürecinde Bazı Ülkelerin Eğitim-Öğretime İlişkin Uygulamaları

Ülke	Uygulamalar
Avustralya	Profesyonel Öğrenme ile uzaktan / çevrimiçi öğrenmeyi teşvik edilmiştir. Her okulun çalışanlar ve öğrencilerin erişebileceği ve kullanımı kolay platformlar oluşturulmuştur.
Belçika	Eğitim programlarının ulusal televizyonda yayınlanması / “evde eğitime” devam edilmesinin önemi vurgulanmıştır.
Kosta Rika	Çevrimiçi okuma ve diğer çalışma kaynakları bir araya getirmeye çalışılmış ve bu kaynaklara nasıl erişileceği konusunda devlet televizyonu, internet sitesi ve sosyal medya duyuruları yoluyla paylaşılmıştır.
Çekya	Bakanlık çevrimiçi eğitim için kullanılan araçların bulunduğu bir internet sitesini kullanıma sunmuştur.
Finlandiya	Öğrencilerden eğitim, uzaktan eğitim olarak düzenlendiği sürece evde kalmaları istenmektedir.
Fransa	Öğrenci ve öğretmen arasında düzenli iletişimi sürdürmek için pedagojik bir devamlılık uygulamaya koyulmuştur. Bu amaçla öğretmenler, özellikle öğrencilerin öğrenmeleri için gerekli olan ödevlerini ve alıştırmalarını yapabilmesini ve ders materyallerine erişebilmesini var olan ağları kullanarak (özellikle özel okullara özgü dijital çalışma alanları, elektronik posta veya benzer araçlar) mümkün hale getirilmiştir. Bu pedagojik devamlılık hizmeti Cned: “sınıfım evde” adlı ücretsiz pedagojik bir platform üzerinde temellendirilebilir. Bu hizmet sanal dersler yapma, dolayısıyla öğrenci, sınıf arkadaşları ve öğretmenleri arasında insani bir bağlantıyı sürdürme imkânı sağlamaktadır.
Gürcistan	Dersler canlı olarak yayınlanmaya devam etmektedir. Televizyon dersleri, yabancı diller ve spor hariç olmak üzere 1-12. sınıflardaki tüm zorunlu dersleri kapsamaktadır.
İsrail	İlk ve ortaöğretim öğretmenleri tarafından yapılan günlük ulusal ders yayınları (aynı anda 24 sınıf hem İbranice hem de Arapça konuşanlar için günde 6 saat); öğretmenlerin becerileri destekleme- dijital sınıf ortamları ve web seminerleri; dijital öğrenme görevleri ve hem öğretmen hem de öğrenci ve ebeveyn portalları üzerinden erişilebilen ulusal müfredatın yüzde 80’ini kapsayan zengin medya içeriği oluşturulmuştur.
İtalya	Eğitim Bakanlığı özel çevrimiçi sayfalar, video oturumları ve sanal buluşma alanları oluşturmuş; e-öğrenme platformları sunmuş, destekleyici bir faaliyet grubu sağlamış, yeni öğrenme ortamlarını geliştirmek için çoklu bir eylem koordinasyonu yapmış, dijital içeriğin ve öğretici örgütlenmenin yeni modellerinin kullanılmasını kolaylaştırmış; öğretmenlere ücretsiz uzaktan eğitim ve güncel araçları sağlamış, ayrıca bölgesel çalışma gruplarıyla okullara teknik destek sağlamış; izleme inisiyatiflerini başlatmış; sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı olan öğrenciler için ekonomik destek oluşumlarını başlatmıştır.
Japonya	Ulusal Hükümet, MEXT (Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı) okulların kapanma sürecinin bitiminden sonra uygun evde çalışma programları başlatma ve ek dersler düzenleme gibi çocukların çalışmalarını desteklemek için mümkün olduğunca eşit önlemler sunan yerel eğitim kurullarını desteklemektedir. MEXT ayrıca okullardan ve eğitim kurullarından alınan iyi uygulamaların yanı sıra, her dersi öğrenmek için çeşitli tavsiyeler ve ipuçları, ev vb. yerlerde kullanılacak ücretsiz öğrenme materyalleri ve videoları sunan bir öğrenme portalı kurmuş ve bunun tanıtımını yapmaktadır. Ayrıca METI web siteleriyle birlikte çevrimiçi öğrenme konusunda bilgiler sunmaktadır.

bir kısmına çevrim içi ortamlarda katılması sınıf ortamında derse katılmalarını azaltacaktır. Bu da eğitim kurumlarına ödenen ücretlerin azalmasını ve eğitim için öngörülen maliyetlerin düşmesini ayrıca sınıf ortamındaki öğrenci sayısının azalmasını sağlayacaktır. Hibrit öğrenme yaklaşımları sayesinde pahalı tam gün sınıf ortamında derslere katılmak yerine daha az ücretle yarı zamanlı (part-time) eğitim programlarına katılarak eğitim devam ettirilebilmektedir.

Yenilemede kolaylık: Birçok hibrit öğrenme ortamı dersi veren öğretmenler tarafından hazırlanmaktadır. Bütün bu süreç boyunca ise öğreticilere yol gösteren, onların var olan tecrübe ve deneyimleridir. Bu da ders ile ilgili karmaşık programlama, grafik, video ve ses gibi çevrim içi kaynakların beceri gerektir-

meden basit ve kolayca değiştirilebilmesi anlamına gelmektedir. Sadece uzaktan eğitim veren öğretim programlarında, çevrim içi kaynakların karmaşık olması nedeniyle bu kaynakları tekrar gözden geçirmek veya tekrar düzenlemek için tasarım ve teknoloji uzmanlarının yardımı gerekmektedir. Birçok eğitimcinin deneyimleri, hibrit öğrenme ortamlarında uzaktan öğrenme yöntemlerinden çok yüz-yüze öğrenme yöntemlerinin kullanıldığını göstermektedir.

Hibrit eğitimin birçok avantajları ve dezavantajları vardır. Szadziowska ve Kujawski’ye (2017) göre hibrit eğitimin avantajları, öğrenme materyallerine hızlı erişim, öğretmen ile hızlı ve etkili bir iletişim süreci, sınıf ortamında daha etkili dikkat süreçleri ve sınavlara daha etkili bir hazırlanma şekli olarak belirtilmektedir.

Benzer şekilde dezavantajları ise: bağlantı sorunları, indirme ve yükleme sorunları, hibrit ile ilgili materyal eksikliği, yaşanan sorunlara hızlı çözüm bulamama, ara yüz problemleri, öğrenmede düşük motivasyon, yaratıcılığı geliştirememesi ve diğer katılımcılar ile doğrudan iletişim kuramama şeklinde sıralanabilir. Söz konusu dezavantajlara bakıldığında bu sorunların esasen hibrit eğitime değil uzaktan eğitime yönelik problemler olduğu görülebilir. Kısaca uzaktan eğitimde yaşanabilecek özellikle de alt yapısal problemlerin çözümü hibrit eğitimde de sorunların çözülmesine olanak sağlayacaktır.

Currie'ye (2016) göre hibrit eğitimin avantajları şunlardır: öğrenci kendi öğrenme hızına göre kendini ve öğrenmelerini ayarlayabilir, yüz yüze eğitim süreçlerinde uzaktan eğitimle yapılamayan iletişim sağlanabilir, uzaktan öğretim basamağında herkesin eşit olması (özellikle yüz yüze eğitimde bazı öğrencilerin derslerde daha baskın olması durumu diğer öğrenciler açısından sorun yaratmaktadır. Hibrit eğitimin uzaktan eğitim basamağında bu problemler kısmen de olsa aşılmaktadır), okul çatısı altında olunmadığında bile eğitimin devam etmesi, daha derin ve etkili öğrenmeleri sağladığına ilişkin bilimsel dayanaklar olması. McEldoon (2020) etkili bir hibrit eğitim için gerekenleri şu şekilde sıralamaktadır: öğrencilerin ne öğrenmek istediklerini, ilgilerini ve ihtiyaçlarının tespiti, etkili bir öğretim planlaması, deneyimlerin birleştirilmesi, süreçte öğrenci merkezli bir yapı kurulması, öğrencilere daima rehber olunması, uzaktan öğretimde kesintilerin en aza indirilmesi, alt yapı ve sürecin devamlı değişime ve gelişime açık olması. Günümüzde özellikle K-12 düzeyinde öğrenci merkezli olması nedeniyle hibrit eğitimin kullanılması önerilmektedir (Murphy vd., 2014; Shand ve Glassett Farrelly, 2017). Yakın gelecekte salgın vb. olumsuz durumların sıklıkla yaşanabileceği göz önüne alındığında ülkelerin eğitim-öğretim modellerini hibrit eğitime yönelik düzenlemeleri elzem olarak görülmektedir. Hibrit eğitim ve acil uzaktan eğitime ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinin alınması bir dönüt niteliğinde olacağından süreçte yaşanan sorunların çözümünde önemli bir veri kaynağı olarak görülmektedir. Acil uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunları tespit etmek karar kılıcılar için süreci daha uygun hâle getirmek için bir çıkış noktası olarak sayılacağından, bu araştırmada acil uzaktan eğitim sürecinin "talep" boyutunu temsil eden öğretmen adaylarından sürece ilişkin görüşleri alınmıştır. Bu kapsamda bu çalışmada öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitime ve hibrit eğitime yönelik görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmada şu alt problemler oluşturulmuştur:

- Öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitimde verilen teorik derslere ilişkin görüşleri nelerdir?
- Öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitimde verilen uygulamalı derslere ilişkin görüşleri nelerdir?
- Öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitimde verilen öğretim derslere ilişkin görüşleri nelerdir?
- Öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitimin ekonomikliğine ilişkin görüşleri nelerdir?
- Öğretmen adaylarının "acil uzaktan öğretim ile yüz yüze öğretim arasındaki farklara" ilişkin görüşleri nelerdir?

- Öğretmen adaylarının salgın döneminde eğitim fakültelelerinde nasıl bir eğitim istediklerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- Öğretmen adaylarının hibrit eğitime ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma modeli

Lisans düzeyi öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitim ve hibrit eğitime ilişkin görüşlerinin araştırıldığı bu araştırmanın deseni nitel araştırmalardan durum araştırması desendir. Durum çalışması gerçek yaşamda yer alan kompleks olayları derinlemesine ve çok yönlü olarak incelenmesini sağlayan bir araştırma desendir (Crowe vd., 2011). Araştırma modeli durum desenlerinden keşfetmeye dayalı durum deseni olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada da acil uzaktan eğitim ve hibrit eğitime ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri öngörülemez olduğundan keşfetmeye dayalı durum deseni araştırmaya uygun görülmüştür. Keşfetmeye dayalı durum deseninde sadece "ne" sorusuna cevap aranmaz, bunun yanı sıra "nasıl" ve "neden" sorularına da cevap aranır. Ayrıca bir fenomenin içinde bulunduğu bağlamdan nasıl etkilendiği de incelenir (Baxter ve Jack, 2008).

Çalışma Grubu

Bu araştırma 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında bir kamu üniversitesinde öğrenim gören öğretmen adayları ile yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu belirlemede elverişli örneklem yöntemi kullanılmıştır. Baltacı'ya (2018, s. 259) göre elverişli örneklem, araştırmacının hedef evrenden örneklemi oluşturmak için ulaşabileceği en kolay ögelere yönelmesi yöntemidir. Özellikle salgın sürecinde üniversitelerin kapalı olması nedeniyle öğretmen adaylarına sadece online olanaklar ile ulaşılmış bu nedenle de örneklem belirlemede elverişli örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında bir devlet üniversitesinde öğrenim gören öğretmen adayları örneklem dahil edilmiştir. 71 öğretmen adayından görüş alınmış olup 5 adayın yanıtları eksik ya da yetersiz olduğundan 66 aday çalışmaya dahil edilmiştir. Örneklem 42'si (%63,1) kadın, 24'ü (%36,9) ise erkektir.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından hazırlanan açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Araştırma kapsamında alanyazın incelenerek 8 soruluk bir taslak soru formu oluşturulmuştur. Hazırlanan soru formu 3 öğretmen adayına uygulanarak dönütler alınmıştır. İşlevsiz ve yanıt alma olanağı zor görülen 1 soru taslak formdan çıkarılarak 7 soruluk soru formu, Hazırlanan formlara ilişkin dil ve yazım boyutunda 1 Türkçe öğretmeninden ve içerik bakımından 2 alan uzmanından görüş alınmıştır. Uzman görüşleri sonrası 2 soru birleştirilerek tek bir soru hâline getirilmiş ve gelecek yanıtların analiz edilemeyecek olduğu öngörülen 1 soru olmak üzere 3 soru taslak formdan çıkarılmış, farklı 2 soru eklenerek kişisel bilgilerle birlikte 6 soruluk form son hâlini almıştır.

Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi

Hazırlanan soru formu "Google Forms" aracılığı ile düzenlen-

miş ve öğretmen adaylarına gönüllülük esasına uygun olarak iletilmiştir. Adaylara 2 gün süre verilerek yanıtlar alınmıştır. 132 öğretmen adayına formlar gönderilmiş olup sadece 71 adaydan geri dönüt alınmıştır. Elde edilen veriler büyük bir duyarlılıkla okunmuş ve araştırmanın kodları çıkarılmıştır. Kodlardan ilişkili olanlar bir araya getirilmiş ve temalara ulaşılmıştır. Her iki araştırmacının tespit ettiği kodların güvenilirliğini güçlendirmek için Miles ve Huberman'ın görüş birliği formülü kullanılmıştır (Güvenirlilik Formülü: Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) *100 (Miles ve Huberman, 1994). Formül üzerinden elde edilen görüş birliği yüzdesi bütün sorular için %80'ün üzerindedir. Araştırma bulguları tablolar ve alıntılar şeklinde sunulmuştur.

Araştırma Etiği

Araştırma etiği kapsamında öğretmen adaylarına araştırmaya ilişkin bilgi verilmiş ve formları doldurmaları istenmiştir. Çalışma için araştırmacıların bağlı bulunduğu kamu üniversitesine etik kurul raporu için başvuru yapılmıştır. Kurumun "Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan" 25.02.2021 tarihli ve E-93803232-622.02-25512 sayılı etik uygunluğuna ilişkin rapor alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında öncelikle öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitime hangi araç ile katıldıkları sorulmuş olup adayların 51'inin bilgisayar, 15'inin ise telefon ile acil uzaktan eğitime bağlandıkları tespit edilmiştir. Verilerin toplanması sonrası yapılan informal görüşmelerde öğrencilerin neredeyse tamamının telefon ve tablet ile bağlanmak istedikleri ancak sistem sorunları nedeniyle bilgisayar ile bağlanmak zorunda kaldıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda gerek uzaktan eğitim gerekse hibrit modellerini uygulamaya koymadan önce alt yapı hizmetlerinin her türlü cihaz ve ortamda eğitimlere bağlanılabilecek şekilde yapılandırılması gerekmektedir.

Öğretmen adaylarına araştırmanın birinci alt problemi kapsamında "uzaktan öğretimde teorik dersleri işlerken neler yaşadınız?" sorusu yöneltilmiştir. Öğretmen adaylarının yanıtları ile kodlar belirlenmiş daha sonra bu kodlar birleştirilerek iki ana temaya ulaşılmıştır. Bu kapsamda "olumsuz durumlar" ve "olumlu durumlar" şeklinde iki farklı tema oluşturulmuştur. Tablo 2'de uzaktan eğitimde işlenen teorik derslerle ilgili öğretmen adaylarının görüşlerine ilişkin tema ve kodlar verilmiştir.

Öğretmen adaylarının teorik derslerin işlenişine yönelik görüşleri incelendiğinde adayların çoğunun (20 katılımcı) derslerde eksik kalan noktaları tekrar izleme ile desteklediği belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin herhangi bir zamana ve ortama bağlı kalmadan uygun olduklarında dersi izlemeleri de belirtilen olumlu yönde görüşlerdendir. Söz konusu görüşlere ilişkin örnek alıntılar şunlardır: *Anlamadığımız ya da o an kaçırdığımız konuları sisteme ders videosunun yüklenmesiyle izleyebiliyoruz, sınavların öncesinde ders anlatımlarını tekrar izleyip pekiştirme sağlayabiliyoruz (24). En azından ailemi riske atmamış oldum. Sonuçta hepimizin sağlığı çok önemli ama ailelerimiz yaşlı olduğu için bizler onları daha çok düşünüyoruz. O bakımdan uzaktan olması o yönden iyi oldu (15). Her zaman materyallere ulaşabiliyor olmamız olumluydu sonradan not çıkarmak*

kolay oldu (29). Ulaşım sıkıntısı olmaması nedeniyle daha hızlı çalışma avantajı teorik dersleri kolaylaştırıyor (45). Daha rahat çalışma ortamlarım oldu. Uzun hazırlanma saatleri yerine direkt bilgisayarın başına geçip derse girebildim (53). Sonradan izleyebilme seçeneği öğrenciler adına iyi olduğunu düşünüyorum. Çünkü öğrenciler bir günde derslerin hepsine girebilecek durumda olmayışı, internette yaşanan problemlerin olması vb. durumlarda öğrenciler adına faydalı (62).

Adayların teorik derslerin işleniş sırasında yaşadıkları olumsuz durumların başında alt yapı sorunları gelmektedir. Özellikle internet, sistem, görüntü ve ses sorunları en çok karşılaşılan sorunlardandır. Adayların öğretim elemanları ile uygun iletişim kuramaması ve özellikle uzun süreli görsele dayanmayan derslerde dikkat dağınıklıkları da diğer görüşlerdendir. Öğrenci alıntılarında örnekler şunlardır: *Eğitmen öğrencileri canlı görmediği için hitap şekli derse giren öğrencilerin dikkatini çekemiyor (61). İnternet kesintileri olduğu ve sınıf ortamı olmadığı için derse odaklanma konusunda sıkıntılar yaşadım (57). Karşımızdaki kişi bizi görmediği için istediğimiz durumda ders dinlemek gerekli odaklanmayı sağlamamızı engelleyebilir (54). Sürekli bilgisayara bakmak gözlerimi yoruyor ve derslere odaklanamıyorum (52). Dikkat dağınıklığı problemim var sınıf ortamında bile zor toplarken bilgisayar ortamında sürekli dikkatim farklı şeylere kayıyor (43). Sürekli ses ve görüntü sıkıntısı*

Tablo 2: Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitimde İşlenen Teorik Derslere İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f
Olumlu durumlar		
	Tekrar izleyebilme	20
	Esnek zamanlama	12
	Ortam esnekliği	9
	İletişim ve etkileşim	7
	Bireysel çalışma becerisi	6
	Sağlıklı sistem	4
	Bilgiye erişim kolaylığı	3
	Daha fazla bilgilendirici	3
	Diğer	2
Olumsuz durumlar		
	İnternet bağlantı sorunları	18
	Dikkat sorunları	9
	Görüntü ve ses sorunları	7
	Sistem sorunları	7
	İletişim sorunları	7
	Göz sağlığı sorunları	5
	Ortam sorunları	5
	Öğretim elemanlarından kaynaklanan sorunlar	4
	Ödevlerin fazlalığı	2
	Süre sorunları	1
	Materyal yetersizliği	1

yaşadık. İnternet bağlantım çoğu zaman sıkıntı çıkarttı. Derslere girmemi engelledi. Bir okul ortamı oluşturulmadığı için öğretilen konular çok havada kaldı (35). Sınav haftasında yaşanan sistemden kaynaklı kopukluklar ya da evde bir an internet kesilirse elektrik giderse vs. gibi sıkıntılar oldukça sorunlu bir süreç. Bunlar sadece sınavlar için değil dersler içinde geçerli. Uzaktan eğitimde yeterli verimliliği alamıyorum ben şahsen (26). Teknik sıkıntılar, öğrencilerin teknolojik imkansızlıkları, çalışmayan mikrofonlar gibi sıkıntılar hem bazı öğrencilere ulaşamamayı hem de dersin işleyişini bozmaktaydı (14). Her derse rahatlıkla bağlanıp katılmadığım için eksiklerim fazla ve anlamakta zorluk çekiyorum. Anlamadığım kısımları rahatlıkla hocalara soramıyorum. Aile evinde olduğum için rahatlıkla ders çalışmıyorum vb. (3).

Öğretmen adaylarına araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında “acil uzaktan eğitimde öğretim derslerini (Türkçe öğretimi, Fen bilgisi öğretimi, hayat bilgisi öğretimi vb.) işlerken neler yaşadınız?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında 66 adayın 61’i acil uzaktan eğitim sürecinde öğretim derslerinin başarısız olduğunu yönünde görüş belirtmiştir. 5 aday ise sürecin başarılı olduğunu öne sürmüştür. Görüşler incelendiğinde adayların benzer ifadeler ortaya koyduğu için görülmüştür. Söz konusu alıntılardan örnekler şunlardır: *Günlük hayatta okul stresimi bir nebze olsun azalttı, bir haftadaki ders yükümü azalttı fakat ders verimliliği açısından iyi değildi. Çünkü bu tür dersleri alan öğrenci sayısı fazla olduğu için öğretmenler daha genele hitap ettiği için dikkatimizi vermekte zorlandık (62).*

Öğrencilerle birebir işlenen ve beden dilinin çok önemli olduğu öğretmenlik mesleğini sadece öğretmenin sesli anlatması yoluyla tabiri caizse robot gibi işledik (56). Genel anlamda bilinen konular olduğundan anlama konusunda bir sıkıntı yaşamadım (57). Yüz yüze olmadığı için anlamadığım yerler oldu yeri geldi sordum gene anlamadım. İnternet sıkıntısı çektim. Bağlantı sorunu yaşadım (47). Uzaktan eğitim olduğu için derslerin çoğuna giresim gelmiyor. Zaten derse giren hoca beş dakika konuşup Youtube’den video açıp gidiyor (35). Yüz yüze olmadığı için anlamadığım yerler oldu yeri geldi sordum gene anlamadım (21). Türkçe öğretimi zor bir ders bu konuyu öncelikle benim iyice kavrayıp anlamam gerekiyor ki. Yarın bir gün öğretmen olduğumda öğrencilerime güzelce eksiksiz yanlışsız aktarabileyim. Anlamadığım bir konu olunca gerek hocalara gerek anlayan arkadaşlarıma soruyorduk o bakımdan anlayana kadar anlatıyorlardı. Ama uzaktan böyle bir şansımız olmadı ne yazık ki (15). Derslere yönelik uygulama, drama. Grup çalışması gibi yöntemler uygulanamadı, bu ders için olumsuz bir yöndür (8).

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında özellikle öğretim derslerinde sorun yaşadıkları görülmektedir. Öğretim derslerinin doğası gereği pratik yapıda olmaları ve uzaktan eğitim süreçlerinde pratik becerilerin öğretiminde sorunlar yaşanması buna gerekçe olarak gösterilebilir.

Öğretmen adaylarına araştırmanın üçüncü alt problemi kapsamında “acil uzaktan eğitim ile uygulamalı dersler (Öğretmenlik Uygulaması, Drama vb.) işlenebilir mi?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Öğretmen adaylarının bu konudaki görüşleri de

ikinci alt probleme benzer olmuştur. Adayların 59’u uygulamalı derslerin uzaktan eğitim ile işlenemeyeceğini belirtmiştir. 5 aday soruya yanıt vermemiş ve sadece 2 aday bu konuya olumlu bakış açısı getirmiştir. Bu kapsamda adayların görüşlerinden örnekler şunlardır: *Online sistem üstünden işlenebilir fakat okul ortamını öğrenmeden öğretmen adaylarına fazla bir artısı olmayacaktır. Okul baskısını kaldırabilmek ve okul ortamını hissedebilmek bizi öğretmenliğe hazırlar (65). Her ne kadar bir öğretmenin öğretmen adayının öğrenirken ve öğretirken her şarta uyum sağlaması gerektiğini düşünsem de uygulamalı derslerin verimliliği konusunda endişeliyim (57). Bence hayır, çünkü adı üstünde uygulamalı ders. Yüz yüze olması daha yararlı olur (51). Drama dersini uzaktan almak çok zor, gözümüzde canlandırmaya çalışıyoruz ama ne kadar oluyor tabii ki tartışılır (42). İşlenemez. Çünkü evlerde iken uygulama yapamıyoruz doğal olarak. Öğretmenler de teorik anlatıp ödev vermek zorunda kalıyorlar. İşlenen konu pekişmiyor ve doğru bir öğretim sağlanamıyor (35). Uzaktan eğitim modelinin uygulamalı dersler için uygun olduğunu düşünmüyorum. Teorik derslerde faydası olabilir ancak uygulamalı eğitimler için yüz yüze eğitim olması gerekir. Bu yüzden hibrit eğitimin faydalı olabileceğini düşünüyorum (23). Bence işlenmez adı üzerinde öğretmenlik yani öğrenciyi kanlı canlı karşına alacaksın öyle işleyeceksin. Uzaktan ben ders anlatırken öğrencinin karşımda uyumadığını nereden bileyim? Ama yüz yüze eğitimde öyle olmuyor ki en azından görüp uyarma şansımız oluyor (15). İşlenebilir ama yeterli olmaz verimli öğrenim gerçekleşmez (10).*

Öğretmen adayları acil uzaktan eğitim sürecinde pratik derslerin işlenmesini uygun bulmayarak süreçte sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Söz konusu durum alanyazında da benzer şekilde olup gerek öğretmenler gerek öğretim elemanları gerekse öğrenciler de pratik uygulamaların acil uzaktan eğitimle verilemeyeceği konusunda hem fikirdir.

Araştırmanın dördüncü alt problemi acil uzaktan öğretimin ekonomiklik durumuna ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir? şeklinde olup adayların görüşleri kod ve temalar şeklinde Tablo 3’te verilmiştir. Bu alt problem kapsamında üç tema belirlenmiştir.

Tablo 3: Öğretmen Adaylarının Acil Uzaktan Eğitimin Ekonomikliğine İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f
Ekonomik	Yurt ve yol parası verilmiyor	7
	Ev kirası verilmiyor	5
	Okul masrafları azaldı	2
Ekonomik değil	Teknolojik araç gereçler pahalı	19
	İnternet pahalı	17
	Birden fazla okuyan çocuk var ise ekonomik değil	11
	Eşitsizlik yaratan bir durum	2
Yüz yüze ile benzer	İkisinde maliyeti benzer	3

Adayların görüşlerine bakıldığında genel olarak acil uzaktan öğretimin ekonomik olmadığına yönelik görüş belirttikleri görülmektedir. Bu kapsamda 49 aday ekonomik olmadığına yönelik görüş belirtmiş olup teknolojik araç gereçlerin (bilgisayar, tablet vb.) pahalı olması, hızlı ve kotasız internet ücretlerinin yüksek olması ve özellikle aynı evde birden fazla öğrencinin olması durumunda araç-gereç sayısının fazlalaşması gerekliliği başat görüşlerdendir. Bunun yanı sıra yurt, yol ve ev gibi masrafların olmaması sebebi ile acil uzaktan öğretimin ekonomik olduğuna dair görüşler de yer almaktadır. Adayların görüşlerinden örnekler şu şekilde sıralanabilir:

Acil uzaktan eğitimin ekonomik olmadığına ilişkin öğrenci görüşlerinde örnek alıntılar şu şekildedir: *Ekonomik değil internet bilgisayar herkesin evinde yok olsa bile evde tek öğrenci yoksa birden fazla teknolojik ekipmana ihtiyaç var (6). Yüksek kotalı bir internet paketi ve tablet, masaüstü, dizüstü laptop gibi araçlar ile daha rahat bir süreç yaşanıyor. Bu araçlar oldukça maliyetli. Eşitlik açısından tüm öğrencilere sağlanmalıdır (8). Her öğrencinin teknolojik imkanlara sahip olmaması açısından olumsuz bir durumdur. Bu durum ailelerin tabii ki bütçelerine yansımaktadır. Teknolojik imkansızlıklar her öğrenciye ulaşmamızı engellemektedir (14). Açıkçası benim evimde internet yokken uzaktan eğitim sürecinde bağlatmak zorunda kaldım. Kimsenin ekonomik durumundan haberleri olmadığı için herkesi internet ile yaşamaya bağlatmaya bir nevi zorladılar. Ama yüz yüze eğitim olsaydı öğrencinin görevi nedir sabah kalkıp okula gitmek, zaten üniversite okuyan öğrencilerin masrafı aileleri oldukça zorluyor. Öğrenci de kalkıp derslerine giderdi yani (15). Zor koşullarda bağlanılmaya çalışılıyor gerçekten. Eski bilgisayardan giriyorum. Sıfır bir bilgisayar almam çok zor (17). Bilgisayarı telefonu interneti olmayan öğrenciler için gerçekten sıkıntı büyük. Maddi durumu yeterince iyi olmayan kişiler çok zorluk çekebilir (21). Bu öğretim ekonomik sınıf düzeylerinin biraz daha ortaya çıkardığını ve sınırları zorladığını düşünüyorum. Günümüz teknoloji çağı olduğu için hemen hemen herkes-te en az bir iletişim aracı bulunmakta fakat bir evde birden fazla eğitim alan bir ortam bulunuyorsa bu biraz sıkıntı yaşatabilir. Ciddi anlamda eğitimde geri kalanlarının ihtiyaçları giderilmeli. Bu olumsuz yönlerin yanı sıra birkaç unsurun olmaması (okul formasının alınmaması, kitapların azalması, konaklama ve ulaşım için ayrılan bütçe gibi) maddi açılardan aileler bir nebze refaha kavuşmuşlardır (41).*

Acil uzaktan eğitimin ekonomik olduğuna ilişkin öğrenci görüşlerinde örnek alıntılar şu şekildedir: *Yurt parası, okul masrafları olmadığından gayet uygun (27). Ekonomik. Tek giderim bilgisayar almak ve internet faturası (34).*

Acil uzaktan eğitimin ekonomiklik durumuna ilişkin görüşlere bakıldığında bir grup üniversitelerin kapanması sonucu evlerden eğitime devam ettiklerini ve bu gerekçe ile özellikle ulaşım ve konaklama gibi masraflardan kaçındıklarını dolayısıyla maddi olarak katkı sağladığını belirtmekle birlikte bir grup ise evden yapılan acil uzaktan eğitim için gerek duyulan araç-gereç ve internetin daha fazla masrafa yol açtığını belirtmektedir. Bu kapsamda özellikle aynı ev içerisinde eğitim-öğretim hizmetlerine acil uzaktan eğitim ile devam eden birden fazla öğrencinin olması durumu beraberinde daha hızlı internet alt yapısı ve

fazla sayıda araç-gereç gereksinimi doğurmaktadır. Bu durumda maddi olarak sorunlara yol açmakta ve maddi durumların eğitimde adalet kavramını etkilemesi tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmanın beşinci alt problemi kapsamında öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği becerilerini geliştirmek açısından ele alındığında acil uzaktan öğretim ile yüz yüze öğretim arasındaki farklara ilişkin görüşleri Tablo 4'te verilmiştir. Öğretmen adaylarının kodları incelendiğinde fark var ve fark yok şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir.

Tablo 4: Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleği Becerilerini Geliştirmek Açısından Ele Alındığında Uzaktan Öğretim İle Yüz Yüze Öğretim Arasındaki Farklara İlişkin Görüşleri

Tema	Kod	f
Fark vardır	Gözlem	18
	İletişim	14
	Uygulama temelli	12
	Sosyal öğrenme	6
	Tecrübe edinme	5
	Usta-çırak ilişkisi	4
	Göz teması	2
	Davranış analizi	1
	Rol-model	1
	Fark yoktur	Çıktılar benzer
Yüz yüze de başarısız		1

Öğretmen adayları öğretmenlik mesleğinin etkili bir biçimde yapılabilmesi için bir öğretmenin sahip olması gereken temel vasıflara değinmiş olup özellikle gözlem yapabilme becerisi, etkili iletişim kurma, göz teması kurabilme ve öğrencilerin davranışlarını analiz edebilme gibi özelliklerin önemine vurgu yapmışlardır. Bu temel becerilerin yüz yüze kazandırılabilen beceriler olması nedeniyle acil uzaktan öğretim ile bu özelliklerin adaylara kazandırılmayacağı dolayısı ile yüz yüze öğretim olmadan ideal bir öğretmenin sahip olması gereken becerilerin edinilemeyeceğini öne sürmektedirler. Adayların görüşlerinden örnekler şu şekildedir: *Buraya yazsam sığmaz kısaca diyebilirim ki bana göre öğretmenlik usta çırak ilişkisidir hocalardan yüz yüze eğitim alınmalı onların anlatımlarının benimsediğimiz noktalarını belirlemeliyiz (6). Yüz yüze eğitimde ses tonu, jest mimik ve hareketler, göz teması öğrenme ve öğretmek için önemli süreçlerdir. Hocaların her öğrenciyi belirli alanlarda gözlemleyip değerlendirmesi gerekir. Bu da uzaktan öğretimde uygulaması zor bir süreçtir. Bu nedenle doğru değerlendirmelere engel olabilir (8). Öğretmenlik uygulaması derslerinin bu süreçte uzaktan eğitim olması yüz yüze de edineceğimiz tecrübenin aynısı olmamıştır fakat edindiğimiz bu tecrübe de öğretmen adaylarına önemli katkıda bulunduğunu düşünüyorum. Bu durum öğretmen adaylarına farklı bir tecrübe edinmelerini sağlamıştır. Öğrenciyi görememek, tam bir iletişim sağlayamamak bu durum en önemli farklılıkları arasındadır (14). Uzaktan eğitimde tabii ki öğrencilerle bir ortamda*

olmak etkileşim halinde olmak güzel bir şey ama okul yani eğitim yuvasında verilen eğitimle aynı değildir tabii öğrencinin dikkatini toplamak zor, dersi dinleyip dinlemediğini sınıfta gözlemlemek daha kolay ama uzaktan eğitimde böyle bir şeyi gözlemlemek zor (16). Çoğunlukla yüzünü bile görmediğimiz kişilerden ders alıyoruz ama bizim o hocaları da yüz yüze görüp örnek olarak ilerde onlar gibi veya daha iyi şekilde rol model alıp ders verebiliriz (28). Öğretmenlik mesleğinde en önemli şey karşılıklı iletişimdir. Uzaktan eğitimle biz bu mesleği öğrenirken kendi öğretmenlerimizle bizzat iletişime geçemiyoruz. Kopukluklar oluyor. Materyal hazırlayıp sunmamız gerekirken ya da bir sınıf ortamında ders anlatmamız gerekirken ödev yapıyoruz. Bu açıdan yüz yüze eğitim bizim daha iyi mesleği öğrenmemizi ve daha etkili bir şekilde derse katılımımızı sağlıyor (35). Bizzat yaşayarak öğrenmek-öğretmek, jest ve mimikler, duygular öğretmenlik mesleğinin önemli unsurlarından biri olduğundan bu gibi farklılıklar mevcuttur ancak bu unsurlar doğru aktarıldı takdirde sanal ortamda da yapılabilir, bir nebze (41). Uzaktan öğretimde sınıf ortamı yok, sohbet yok, his yok. Yüz yüze eğitimde hepsi var (44). Uzaktan eğitimde öğretmenlik becerileri sadece teorik olarak öğretilir, o da verimsiz bir şekilde. Uygulamalı eğitim yapılamaz, bu yüzden yüz yüze eğitim gereklidir (48). Sınıf ortamı çok farklı bir ortam. O ortamın içinde öğretmenlik mesleğini görmediğimiz sürece canlı ders veya videolarla tecrübe edilemez (53). Uzaktan eğitim büyük bir öğrenci kitlesi için uygun olur, mesela Türk Dili vb. dersleri alan fazla öğrenciyi sınıfta idare etmesi zor olacağı için uzaktan eğitim bu durumlarda makuldür. Yüz yüze eğitimde bir bölüm adına teorik dersler için daha uygun olur, çünkü öğrenci sayısı fazla değildir ve eğitimci hangi bölüme hitap edeceğini iyi bilir. Bu sayede öğrenci dersten verim alır (62).

Öğretmenlik mesleği birçok konuda pratiğe dayalı olması nedeniyle pratik derslerde yaşanan sorunlar ile benzer özellikler göstermektedir. Bu kapsamda öğretmen adayları öğretmenlik mesleğini işbaşında yapılan bir mesleki beceri olarak görmekte ve uzaktan eğitimler ile öğretmen olunamayacağına yönelik görüş geliştirdikleri görülmektedir.

Araştırmada öğretmen adaylarına çalışmanın altıncı alt problemi kapsamında "Siz karar verici konumda olsaydınız "sağlık" olgusunu göz önüne alarak eğitim fakültelerinde nasıl bir öğretim planlaması yapardınız?" şeklinde bir soru yöneltilmiş olup konu ile ilgili adayların görüşleri Tablo 5'te verilmiştir. Adayların yaklaşık 3'te 1'i (23 kişi) hibrit eğitimin salgın sürecinde en ideal model olduğuna ilişkin görüş belirtmiştir.

Tablo 5: Öğretmen Adaylarının "Sağlık" Olgusunu Göz Önüne Alarak Eğitim Fakültelerinde Planlanabilecek Bir Modele İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
Hibrit eğitim	23
Önlemler ile yüz yüze	17
Uzaktan öğretim	14
Eğitim-öğretimi ertelerdim	2
Fikir yok	4
Teorik branşlar uzaktan, uygulamalı yüz yüze	6

Adayların konu ile ilgili görüşlerinden alıntılar şu şekildedir: Sınıfları ikiye bölerdim, maske zorunluluğu getirdim ve hibrit eğitim yapardım (5). Yüz yüze yapardım eğer üniversite okuyan öğrenciler de dikkat dikkat edemeyecekse sosyal mesafe vs. ye kimse dikkat etmez mezun olunca uzaktan eğitimle üniversite okuyan nesil olarak adlandırılıp iş başvurularımda vs. Bu durum karşımıza çıkabilir açıktan üniversite okumuşuz gibi muamele görmek istemiyorum Youtube'de derslerin çoğunun videosu var konu anlatımı dinlemekle öğretmen olunmaz bizim yüz yüze eğitim almamız lazım (6). Teknolojik ve teknik sıkıntılar yaşaymayan öğrenciler için uzaktan eğitim planlaması yapardım. Aynı imkânlarla sahip olmayan ya da sorun yaşayan öğrenciler için de belirli gün ve sayıda öğrenci olarak yüz yüze eğitim sağlardım. Her iki durum için de ders saatlerini kısa tutardım fakat günlere yayardım çünkü hem öğrencinin bu süreçte dikkatleri çabuk dağılmakta ve sağlık açısından da risk olmaması açısından daha iyi olacağını düşünüyorum. Öğrencilere ders dışında etkinlik ve çalışmalar planlardım. Derslerde daha çok öğrenci katılımını sağlamaya çalışırdım. Sürece öğrenciyi dahil edecek çalışmalar hazırlardım (14). Kesinlikle hibrit yapardım. Sonuç olarak şu an her yerde sosyal mesafe kuralı var ve bu öğrenciler gelmiş üniversite çağına o kendini korumayı bilmez mi? Gidip bile bile virüs bulaşacak pahasına ortamlarda olur mu? Ben olmam. Ve bir sürü öğrenci de eminim böyle düşünüyor onlar da olmazdı. Keşke sosyal mesafeli sınıflarda işleyip HES kodu ile giriş olabilseydi (15). Ben karar verici olsaydım. Özellikle öğretmenlik uygulaması derslerini bahar dönemine bırakırdım. Okulda deneyimlemek çok ayrı uzaktan deneyimlemek daha ayrı bir konu. Ama şu an verilen kararlarda her şeyin başı sağlık demek daha doğru (16). Uzaktan eğitimin sağlık açısından en iyi model olduğunu düşündüğüm için bu modele devam ederdim (52). Üniversiteler özellikle yoğun bir öğrenci kitlesi barındırdığı için internet üzerinden yapılmasını daha sağlıklı buluyorum. Bunun en büyük sebebi ise öğrencilerin katlanmak zorunda kaldığı yurtların durumudur (58).

Öğretmen adayları pandemi sürecinde uygulanması gereken eğitim modeli olarak genel anlamda hibrit ve uzaktan eğitim modellerine yönelik görüş geliştirmiştir. Özellikle pandemi sürecinde ismi sıklıkla anılan hibrit modelin gerek sağlık açısından faydalı olabileceği gerekse pratik derslerde uzaktan eğitimde yaşanan sorunları en aza indirebileceği düşünüldüğünde yerinde bir uygulama olacağı düşünülebilir.

Araştırmanın yedinci ve son alt problemi kapsamında öğretmen adaylarının hibrit eğitime ilişkin düşünceleri sorulmuş olup adaylardan gelen cevaplar alıntılar şeklinde sunulmuştur. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre birçok aday hibrit eğitimin ne olduğunu bilmemekte bilenlerin ise büyük bir çoğunluğu sadece isim olarak bilmektedir. Adaylar hibrit eğitimin ekonomik olmadığını bu sebeple her ne kadar uzaktan öğretime göre daha nitelikli olsa da kullanılmasının ekonomik bağlamda zor olacağını belirtmektedirler. Ayrıca hibrit eğitimin eğitimde eşitlik ilkesine ters olduğunu belirtmeleri dikkat çekmektedir. Alıntılardan örnekler şu şekilde sıralanabilir. Öğrenci adına dersi verimli kullanması amaçlanıyor fakat öğrenciyi uzaktan eğitimde derste tutmak zor ve öğrenci bu şekilde üstünde daha fazla baskı hissediyor (62). Şu durumda uygulanması gereken

en mantıklı yöntem (60). Yeni duydum (59). Bir fikrim yok, mad-di açıdan daha masraflı olabilir (58). Ders verimliliği açısından uzaktan eğitime nazaran daha iyi olduğunu düşünsem de virüsün son zamanlarda daha hızlı yayılmaya başladığı ve herkesin bu konuya aynı önemi vermediği gerekçesi ile sağlık açısından çok da iyi olmadığını düşünüyorum (57). Hem uzaktan eğitimdeki gibi az verimli olmuyor hem de bu dönemde olabilecek yüz yüze eğitim kadar tehlikeli değil (54). Hibrit modelinin iyi tarafları okulda görülmesi gereken dersleri yerinde görebiliyor olmak fakat salgının yayılmasının engellenmesi hibrit modelle çok zor, ne kadar önlemlere uyararsanız uyun edin önlemlere uymayan birileri bütün fedakarlıkları boşa çıkarıyor (53). Her okulda uygulanması gereken bir model olduğunu düşünüyorum uygulamalı dersi fazla olan öğrenciler hibrit modele geçmeli (49). Şu anki uzaktan eğitim ne yazık ki çok az bir derecede işe yaradığı için, tam yüz yüze eğitimin de sağlığı çok fazla riske atacağı için, elimizde kalan mantıklı seçeneğin hibrit modeli olduğunu düşünüyorum (48). Hibrit eğitimde de bulunduğu-muz şehirden Denizli'ye gelip orda ikamet etmemiz gerek gidip gelmek olmaz, ekonomik durumu da sağlığımızı da salgın bu boyuttayken kötü etkileyeceğini düşünüyorum (42). Doğru ve bilinçli uygulandığı takdirde bence gayet makul bir sistem. Yetişkin ve bilinçli bireyler olarak herkes tedbirlerini aldığı süreçte eğitim kaldığı yerden devam edebilir. En azından haftanın bir iki günü gerekli derslerde (41). Bence çok mantıklı bazı dersleri uzaktan alırken önemli dersleri de yüz yüze almamız (39). Hibrit model ne kadar güvenli olur bilemiyorum ben uzaktan eğitim taraftarıyım en azından bu yıl için (38). Herkes için eşit eğitim olmaz eğer hibrit olursa (36). Olması gerekenin hibrit model olduğunu düşünüyorum. Daha ne kadar erteleyebiliriz ki bu durumu. Eninde sonunda alışacağız (34). Salgın döneminde uygulanması çok sağlıklı olmaz (25). Şu salgın sürecinde uygulamalı dersler için hibrit eğitim modelinin çok daha yarar getireceğini düşünüyorum (23). Tam olarak bir bilim yok. Yorumum yok (17). Olması gereken bir şey. Çünkü 1 yıldır. Üniversiteler kapalı ve okuldaki gibi verim alınmadığı gibi bir gerçek var. Bazı dersler pratik özellikle seyreltilmiş eğitimle verilebilir (16). Yaşanılan pandemi sürecinde öğrenci ve eğitimin devam etmesi için olumlu bir eğitim modelidir. Aynı imkanlara sahip olmayan öğrenciler için bence daha da önemli bir yere sahip olmalıdır. Çünkü bu eğitim modeli özellikle teknolojik imkanlara ulaşamayan ve sahip olmayan öğrenciler için uygulanmalıdır (14). Daha önceden bu sistemi denemedim. Denemeden bir şey hakkında fikir sunamam (12). Belli ölçüde öğrenim hakkında daha faydalı olur virüse karşı korumayı üst düzeye çıkarılmalı fakat hep şüphe olacaktır, tereddüt edilir sınıflar çok kalabalık üniversitelerde hızla yükselirken de vaka sayısı ne kadar sağlıklı bir karar bilemedim (10). Hibrit modeli herkes kurallara uyacağı takdirde gerçekleşirse makul bir sistem gibi duruyor. Çünkü bu sayede hem teorik dersleri uzaktan alabiliriz hem de laboratuvar derslerini yüz yüze yapabileceğiz (7).

Öğretmen adaylarının hibrit eğitimle ilgili görüşlerine bakıldığında konu hakkında fazla bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Her ne kadar öğretmen adayları uygulamada hibrit eğitimi isteseler de hibrit eğitim hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda gerekirse lisans müfredatlarında uzaktan eğitim konulu bir dersin eklenmesi yerinde bir

karar olarak düşünülebilir. Söz konusu sürecin devam etmesi durumunda MEB hibrit eğitime geçecek ise bu kapsamda öğrencilerin konu hakkında bilgilendirilmeleri elzemdir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Öğretmen adaylarının acil uzaktan eğitimde işlenen teorik derslere ilişkin görüşlerine bakıldığında olumlu ve olumsuz görüşlerin benzer oranda olduğu görülmektedir. Adaylar özellikle derslerin tekrar izlenebilmesinin teorik dersler bağlamında uzaktan eğitimin en büyük avantajı olarak ele almaktadır. Bunun yanı sıra uzaktan eğitimin en önemli avantajlarından olan esnek mekân ve zaman özelliğine de vurgu yapan öğrenciler günlük aktivitelerine uygun olarak ders izleme vakitleri yarattıklarını bu durumdan da memnun olduklarını belirtmektedirler. Yolcu (2020) araştırmasında uzaktan eğitimde derslerin tekrar izlenebilmesinin olumlu bir avantaj sağladığı yönünde bir sonuca ulaşmıştır. Alpaslan (2020) araştırmasında uzaktan eğitime ilişkin avantajlı noktaların başında uzaktan eğitimin pratik ve esnek olması, zamandan ve mekândan bağımsız olması sonucuna ulaşmıştır. Özdoğan ve Berkant (2020) araştırmalarında salgın sürecinde uzaktan eğitime ilişkin paydaşlardan görüş almıştır. Bu kapsamda paydaşların uzaktan eğitimin avantajlarına yönelik görüşlerinin çoğunlukla zaman ve mekândan bağımsız olması, derslerin defalarca izlenebilmesi şeklinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde araştırmada uzaktan eğitimin çoğunlukla belirtilen dezavantajları motivasyon kaybı, internet ve bilgisayar gibi kaynakların yetersizliği, eğitimde fırsat eşitsizliği oluşturması, iletişim ve etkileşim yetersizliği, teknik problemler, sosyalleşme yetersizliği ve uzaktan eğitim sürecine hazırlıksız olma durumları ile ilgilidir. Uzoğlu (2017) öğretmen adaylarıyla yaptığı araştırmada uzaktan eğitimin zaman ve mekân bağımsızlığı kapsamında avantajları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Fidan'da (2020) araştırmasında uzaktan eğitimin zaman bağlamında kolaylık sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçları alan yazındaki diğer çalışmalar ile bu bağlamda örtüşmektedir. Her ne kadar uzaktan eğitimde iletişim sorunları yaşansa da öğretmen adaylarından bazıları (7 kişi) uzaktan eğitim sürecinde herkesin derse dahil olduğunu ve bu sayede etkileşimin daha fazla olduğunu öne sürmektedir. Uzaktan eğitimde adaylar derslere bireysel katıldıklarından bu durumun bireysel çalışma becerilerine olumlu etkileri olduğunu yönelik görüşleri dikkat çekicidir. Diğer taraftan adaylar uzaktan eğitimde yaşanan sorunların başında gelen internet bağlantı ve sistem sorunlarına teorik dersler bağlamında da değinmiş olup adayların 3'te 2si (41 kişi) sistem, alt yapı ve internet gibi uzaktan eğitimin doğasında olan sorunlara dikkat çekmişlerdir. Yurdakal (2019) araştırmasında öğretmen adayları ve öğretim elemanlarının uzaktan eğitime karşı olumsuz algıları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna gerekçe olarak da sistem sorunları, ses sorunları ve görüntü kalitesi gösterilmektedir. Keskin ve Özer Kaya'da (2020) araştırmalarında benzer sorunlara dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra göz sağlığı, öğretim elemanından kaynaklanan sorunlar ve uzaktan eğitime bağlanma ortamı gibi sorunlarda uzaktan eğitimde teorik derslerin işlenişine ilişkin olumsuz görüşlerdendir. Yılmaz, Güner, Mutlu, Doğanay ve Yılmaz (2020) araştırmalarında, araştırmaya katılan öğrencilerin beşte birinden fazlasının rahatsız edilmeyecekleri bir çalışma

ortamına sahip olmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu kapsamda söz konusu araştırma ile çalışma sonuçları örtüşmektedir.

Adayların her ne kadar teorik dersler kapsamında yapılan uzaktan eğitimde hem olumlu hem de olumsuz yönde görüşleri olsa da uzaktan eğitimde yapılan uygulamaları derslere ve öğretim derslerine ilişkin genel anlamda olumsuz yönde görüş belirttikleri belirlenmiştir. Adayların büyük çoğunluğu uzaktan eğitim ile uygulamaları derslerin ve öğretim derslerinin işlenemeyeceğini öne sürmüştür. Özellikle öğretmenlik uygulaması gibi beden dilinin önemli olduğu derslerde uzaktan eğitimin başarısız olduğunu öne sürmektedirler. Adaylar özellikle iletişim sorunlarının ve motivasyon eksikliğinin başarısızlıkta ön planda olduğunu öne sürmektedir. Ateş ve Çetin (2016) araştırmalarında uzaktan eğitimde ders işlendiğinde etkileşimin olmamasının dikkat dağınıklığına yol açtığını belirtmektedir. Tuncer ve Bahadır (2017) da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Yapılan acil uzaktan eğitimin pratik deneyimler olarak kendilerine bir şey katmadığına yönelik görüşler dikkat çekmektedir. Uygulamalı dersler hem zihin hem de fizik becerisinin kullanılması nedeniyle uzaktan öğretimle verilmesi zor olan derslerdir. Bu duruma örnek olarak yüzme becerisi gösterilebilir. Yüzme becerisi uzaktan öğretimle ya da herhangi bir görsel ile öğretilemez ise uygulamalı derslerin de (drama, öğretmenlik uygulaması) ve uygulamaya dönük öğretim derslerinin uzaktan eğitimle verilebilmesi makul görülmemektedir. Hibrit eğitimin esas çıkış noktası da budur. Uzaktan eğitimle verilemeyen verilese de verimli olmayan derslerin ya da kazanımların yüz yüze verilmesi temelli olan hibrit eğitim bu probleme çözüm olabilecektir. Kahraman (2020) araştırmasında özellikle laboratuvar, atölye ve stüdyo içerikli derslere sahip olan fakültelerde (Mühendislik, Fen, Mimarlık, Konservatuar ve Güzel Sanatlar alanları) laboratuvar ve atölye alt yapısı gerektiren uygulamalı derslerin uzaktan eğitim modeliyle sürdürülmesinde öğrencilerin zorluklarla karşılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Öğretmen adaylarına uzaktan eğitimin ekonomik olup olmadığı sorulmuş ve beklenti genel olarak ekonomik olduğu yönünde iken gelen görüşler tam tersi bir durumu ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu (49 kişi) uzaktan eğitimin esasen bilindiği gibi ekonomik olmadığını öne sürmektedir. Öğretmen adayları teknolojik araç gereçlerin (bilgisayar, tablet, telefon, kulaklık vb.) pahalı olduğunu ve internetin hızlı olması gerektiğini bu kapsamda hızlı internetin airtel ücretinin çok olduğu belirtmektedir. Bunun yanı sıra aynı evde eğitim gören birden çok çocuk olması durumunda birden fazla teknolojik araç-gerecin olması zorunluluğuna da dikkat çekmektedir. Bu durumda genel olarak eşitlik ilkesine zarar verdiğini düşünmeleri dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra adayların bir kısmı yurt ve yol parası verilmemesi, okul masraflarının azalması gibi nedenlerden ötürü uzaktan eğitimi daha ekonomik bulmaktadır. Üç aday ise yüz yüze eğitim ve uzaktan eğitimin benzer maliyetli olduğunu öne sürmektedir. Türküresin (2020) araştırmasında öğretmen adaylarının uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini incelemiş ve uzaktan eğitimin avantajları kendi içinde “ekonomiklik”, “tekrar” ve “zaman ve mekân esnekliği” olmak üzere üç kategoriye, uzaktan eğitimin dezavantajları ise “öğrenmenin kalıcı olmaması”, “ölçme ve değerlendirmeden kaynaklı sorunlar”, “disiplin sorunları”, “internet sıkıntısı”, “sistem sorunları” ve “etkileşim eksikliği” olmak üzere altı kategoriye ayrıldığını tespit etmiştir.

Öğretmen adayları uzaktan eğitim ile öğretmenlik mesleki becerilerin gelişmesinin zor olduğunu öne sürmektedir. Bu kapsamda öğretmen adayları gözlem, iletişim, sosyal öğrenme, tecrübe, göz teması ve rol model olma gibi birtakım olguların uzaktan eğitim ile verilemeyeceğini bu durumda öğretmenlik meslek becerilerini olumsuz etkilediğini öne sürmektedir. Yurdakal (2019) araştırmasında öğretmen adaylarının gözünden ideal öğretmen algısını ortaya koymuştur. Araştırmaya göre etkili iletişim kurmak ve motivasyon artırmak en önemli özellikler arasındadır. Bu kapsamda öğretmenlik mesleğinin taşınması gereken temel özelliklerden iletişim becerisi ve gözlem gibi temel vasıflar uzaktan öğretimle verilemeyeceğinden bu tarz meslekler ve kazanımlar yüz yüze eğitim-öğretim ortamlarında verilmelidir. Beş öğretmen adayı öğretmenliğin usta-çırak ilişkisine benzediğini ve rol model ile bu becerinin geliştirilebileceğini öne sürmektedir. Bu kapsamda genel olarak adayların uzaktan eğitimin öğretmenlik meslek becerilerini olumsuz etkilediğine yönelik görüş belirttikleri görülmektedir. İki öğretmen adayı uzaktan eğitim ile öğretmenlik meslek becerilerin kazandırılabilmesini öne sürerken 1 öğretmen adayı ise yüz yüze eğitimin de bu kapsamda başarısız olduğunu dolayısı ile fark yaratmadığını öne sürmektedir. Bu durumun özellikle öğretim elemanlarından kaynaklandığına yönelik görüşler yer almaktadır. Yavuz, Kayalı, Balat ve Karaman’a (2020, s. 150) göre salgın sürecinde üniversiteler tarafından öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik verilen destek hizmetleri genel olarak teknik destek ve rehberlik hizmetleri olarak gruplanabilir. Teknik destek hizmetleri kapsamında öğrenci ve öğretim elemanlarına benzer şekilde ağırlıklı olarak farklı kanallardan süreç ile ilgili bilgilendirme, senkron ve asenkron şekilde kullanılan platformların tanıtımı ve farklı kanallar üzerinden ulaşılabilen destek hattı oluşturma faaliyetlerini gerçekleştirilmiştir. Rehberlik destek hizmetleri kapsamında online psikolojik danışma, online bilimsel toplantılar, online spor ve kültürel etkinlikler ile öğrenci-danışman iletişim kanallarının oluşturulması faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu belirtilenlere rağmen öğretim elemanlarının uzaktan eğitim sürecinde yaşadıkları sorunlar derinlemesine araştırılmalıdır.

Öğretmen adaylarına yönetici konumunda olmaları durumunda salgın şartlarında nasıl bir eğitim modeli uygulayacakları sorulmuş olup adayların 3’te 1’i (23) hibrit eğitimi öne sürmüştür. Yalman (2013) araştırmasında öğretmen adaylarının %58,29’unun derslerini hem yüz yüze hem de uzaktan eğitimle almak istedikleri sonucuna ulaşmıştır. 17 aday gerekli önlemler ile yüz yüze eğitime geçilmesi gerektiğini öne sürerken öğretmenlik meslek becerilerinin uzaktan öğretim ile verilememesini gerekçe göstermektedir. 14 aday mevcut sistemin devam etmesi gerektiğini belirtirken, 2 öğretmen adayı eğitim-öğretim hizmetini salgın bitene kadar dondurulması gerektiğini belirtmektedir. Özellikle salgın döneminde birçok uzman kayıp bir neslin ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bu kapsamda özellikle ilköğretim birinci sınıflarda uzaktan eğitim ile verilen ilk okuma ve yazma öğretiminin başarısız olması nedeniyle bu öğrencilerin her ne kadar ikinci sınıfa geçse de gerek okuma ve yazmada gerekse okuduğunu anlamada sorun yaşayacakları, bu durumda tüm eğitim-öğretim hayatlarını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Altı aday ise uygulama temelli branşların

KAYNAKLAR

(tıp, öğretmenlik, veterinerlik gibi) yüz yüze, diğer branşların ise uzaktan öğretim ile devam etmesi gerektiğine yönelik görüş belirtmiştir. Mercan (2018) da araştırmasında, öğrencilerin büyük bir bölümünün uzaktan eğitime olumlu yaklaştığını sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın son alt problemi kapsamında adaylara hibrit eğitime yönelik görüşleri sorulmuştur. Adayların büyük bir kısmı hibrit eğitimin ne olduğunu bilmemekte bilen adayları ise sadece isim olarak duydukları belirlemiştir. Bu kapsamda geleceğin eğitim-öğretim modeli olarak görülen hibrit eğitime yönelik bir lisans dersinin lisans öğretim programlarına en azından seçmeli ders olarak eklenmesi gerekmektedir. Bazı adaylar hibrit eğitimi bilmekle birlikte hibrit eğitimin sakıncalarına dikkat çekmektedir. Özellikle teorik derslerin hibrit eğitimde uzaktan verilecek olması nedeniyle gerek teknolojik araç-gereç gerekse internet bağlantısına sahip olmayan öğrencilerin sorun yaşayacağı bu durumun da eşitlik ilkesine ters bir durum ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bunu yanı sıra uygulama derslerinin yüz yüze olmasının özellikle salgın zamanlarında sağlıklı bir uygulama olacağına yönelik görüşler dikkat çekmektedir. Düzgün ve Sulak (2020) araştırmalarında genel olarak uzaktan eğitim uygulamalarını orta düzeyde başarılı bulmuşlardır. Kahyaoğlu Süt ve Küçükkaya (2015) hemşirelik öğrencileri ile yaptıkları araştırmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun uzaktan eğitimi onaylamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Erol ve Erol (2020) benzer şekilde ilkökul öğrencileri ve veliler ile yaptığı araştırmada uzaktan eğitimle birlikte öğrencilerin akademik başarılarında bir düşüş olduğunu ve ebeveynlerin bu süreci yönetmekte zorlandıklarını ortaya koymuştur. Serçemeli ve Kurnaz (2020) araştırmalarında lisans öğrencilerinin uzaktan eğitim sistemini çok fazla benimsemedikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu ve buna benzer birçok çalışma alanyazında yer almaktadır. Bu kapsamda kademe kademe de olsa yüz yüze eğitimden hibrit eğitime doğru bir geçiş süreci MEB tarafından başlatılmalıdır. Bu kapsamda öncelikle öğrencilerin bilgisayar, tablet ve benzeri teknolojik araç-gereç durumları tespit edilerek devlet destekli bu eksiklikler giderilmelidir. Daha sonrasında güçlü bir alt yapı oluşturularak, paydaşların görüşleri ile hibrit eğitime uygun öğretim programları her bir kademe için hazırlanmalıdır. Bu kapsamda şu öneriler sıralanabilir: Alanyazında hibrit eğitime ilişkin yeterli düzeyde çalışma yer almamaktadır. Bilgi çağında ihtiyaç duyulan bir öğretim modeli olan hibrit eğitime ilişkin daha fazla çalışmanın yapılması gerekmektedir. Özellikle hibrit eğitimin başarısına yönelik deneysel çalışmalar hibrit eğitimin geleceğine ışık tutacaktır. Hibrit eğitim alan ve acil uzaktan eğitim alan farklı gruplar arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Bu sayede iki model arasındaki farklar tespit edilebilir. Gerek acil uzaktan eğitim gerekse hibrit eğitimde alt yapı çok önemlidir. Bu kapsamda alt yapı hizmetleri güçlendirilmeli ve hızlı bir şekilde öncelikle acil uzaktan eğitimden uzaktan eğitime daha sonra ise hibrit eğitime geçiş yapılmalıdır. MEB öğretim programlarında hibrit eğitim ve acil uzaktan eğitime ilişkin açıklamalar, öneriler ve süreçte kullanılacak araç-gereç ya da yöntem tekniklere ilişkin bilgilendirmeler yer almalıdır.

- Alammary, A., Carbone, A. ve Sheard, J. (2015). Identifying criteria that should be considered when deciding the proportion of online to face-to-face components of a blended course. *System Sciences*, (HICSS), 72-80.
- Alpaslan, M. (2020). Öğretim üyelerinin özel yeteneklilerin eğitiminde uzaktan eğitimin kullanımına yönelik görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 126-147.
- Ateş, A. ve Altun, E. (2008). Bilgisayar öğretmeni adaylarının uzaktan eğitime yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty* (GUJGEF), 28(3), 125-145.
- Balaman, F. (2010). Hibrit öğrenme modelinin öğrencilerin fen ve teknoloji dersindeki başarılarına, tutumlarına ve motivasyonlarına etkisinin incelenmesi, *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Hatay, Türkiye.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *BEÜ SBE Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Baxter, P. ve Jack, S. (2008). Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-556.
- Callahan, G. (2020). What is a hybrid learning model?, <https://www.rev.com/blog/what-is-a-hybrid-learning-model> adresinden 14.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Cheng, S. K., Wong, C. W., Tsang, J. ve Wong, K. C. (2004). Psychological distress and negative appraisals in survivors of severe acute respiratory syndrome (SARS). *Psychological Medicine*, 34 (7), 1187-1195.
- Currie, K. (2016). 5 reasons hybrid learning might be right for you, <https://www.northeastern.edu/graduate/blog/5-reasons-hybrid-learning-might-be-right-for-you/> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Demir, İ. (2020). Kovid-19 salgının seyri ve Türkiye ekonomisi, *ULİSA12*, 1, 7-16.
- Doering, A. (2006). Adventure learning: Transformative hybrid online education. *Distance Education*, 27(2), 197-215.
- Düzgün, S ve Sulak, S. (2020). Öğretmen adaylarının covid-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49 (1), 619-633.
- Erol, M. ve Erol, A. (2020). Koronavirüs pandemisi sürecinde ebeveynleri gözünden ilkökul öğrencileri, *Milli Eğitim Dergisi*, 49 (1), 529-551.
- Fidan, M. (2020). Covid-19 belirsizliğinde eğitim: İlkokulda zorunlu uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 24-43
- Harriman, G. (2004). Blended learning. http://www.grayharriman.com/blended_learning.htm#1 adresinden 05.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T. ve Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning, <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning> adresinden 13.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Honigsbaum, M. (2009). Historical keyword Pandemic. *The Lancet*, 373.

- Huang, C., Wang, Y. vd. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China, *The Lancet*, 395 (10223), 497-506.
- Kahraman, M. E. (2020). COVID-19 salgınının uygulamalı derslere etkisi ve bu derslerin uzaktan eğitimle yürütülmesi: Temel tasarım dersi örneği, *Medeniyet Sanat-İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 44-56.
- Kahyaolu Süt, H. ve Küçükaya, B. (2015). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 13 (3), 235-243.
- Keskin, M. ve Özer-Kaya, D. (2020). COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Kumar, A. (2012). Blended learning in higher education, *IJACP 2012*, Proceeding of International Conference on Business Management & Information Systems.
- Last, J. M., Spasoff, R. A. ve Harris, S. S. (2001). A Dictionary of Epidemiology, Fourth Edition. *American Journal of Epidemiology*, 154(1).
- McEldoon, K. (2020). 7 tips from research for effective hybrid teaching, <https://www.pearsoned.com/7-tips-from-research-for-effective-hybrid-teaching/> adresinden 02.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Mercan, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitim ile ilgili görüşleri ve hazırbulmuşlukları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- Miles, M. B. And Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Murphy, R., Snow, E., Mislevy, J., Gallagher, L., Krumm, A. ve Wei, X. (2014). Blended learning report. *Michael and Susan Dell Foundation*. <https://www.msdf.org/whitepapers/blended-learning-report/> adresinden 11.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Özdoğan, A. Ç. ve Berkant, H. G. (2020). Covid-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi, *Millî Eğitim*, 49 (1), 13-43.
- Reasons, S. G., Valadares, K. ve Slavkin, M. (2005). Questioning the hybrid model: Student outcomes in different course formats. *Journal of Asynchronous Learning*, 9(1), 83-94.
- Reimers, F. M. ve Schleicher, A. (2020). 2020 COVID-19 Pandemisine Karşı Eğitimde Atılabilecek Adımlara Rehberlik Edecek Bir Çerçeve, OECD, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6WoE_Rq6zWUJ:https://gloaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v4_tr.pdf+&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr adresinden 08.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Sands, P. (2002). Inside outside, upside downside: Strategies for connecting online and face-to-face instruction in hybrid courses. *Teaching With Technology Today*.
- Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma, *Journal Of International Social Sciences Academic Researches*, 4 (1), 40-53.
- Shand, K. ve Glassett Farrelly, S. (2017). Using Blended teaching to teach blended learning: Lessons learned from preservice teachers in an instructional methods course. *Journal of Online Learning Research*, 3(1), 5-30.
- Tuncer, M. ve Bahadır, F. (2017). Uzaktan eğitim programlarının bu programlarda öğrenim gören öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Evaluation*, 1(2), 29-38.
- Türküresin, H. E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde yürütülen uzaktan eğitim uygulamalarının öğretmen adaylarının görüşleri bağlamında incelenmesi, *Millî Eğitim*, 49 (1), 597-618.
- Uzoğlu, M. (2017). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 335-351.
- World Health Organization (WHO) (2020). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> adresinden 11.01.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Yalman, M. (2013). Eğitim fakültesi öğrencilerinin bilgisayar destekli uzaktan eğitim sistemi (moodle) memnuniyet düzeyleri. *Turkish Studies*, 8(8), 1395-1406.
- Yavuz, M , Kayalı, B , Balat, Ş. ve Karaman, S . (2020). Salgın sürecinde Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının acil uzaktan öğretim uygulamalarının incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 49 (1), 129-154.
- Yılmaz, E., Güner, B., Mutlu, H., Doğanay, G. ve Yılmaz, D. (2020). *Veli Algısına Göre Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinin Niteliği*. Konya: Palet Yayınları.
- Yolcu, H. (2020). Koronavirüs (covid-19) pandemi sürecinde sınıf öğretmeni adaylarının uzaktan eğitim deneyimleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 237-250.
- Yurdakal, İ. H. (2019). Ortaokul öğrencilerinin ideal öğretmen ve ideal öğretim süreçlerine yönelik görüşleri, *3rd International Symposium of Limitless Education and Research (ISLER 2019)*, Muğla, Türkiye.
- Yurdakal, İ. H. (2019). Views of undergraduate students and lecturers on distance education, *International Online Journal of Educational Sciences*, 11 (3), 207-221.